

MARKOVA APOKALYPSA:

Jádro křesťanského poselství ve světle jeho pozadí v knize Daniel

ANTHONY BUZZARD, M.A. (Oxon.), M.A.Th.

Výrok Timotea Colaniho, že Marek 13 obsahuje eschatologii židovských křesťanů a že "Ježíš nemohl sdílet jejich názory"¹, má i nadále podporu i tam, kde je soud vysloven více okatě. Colaniho hlavní tvrzení, že mezi židovským mesianismem a Ježíšovým evangeliem není žádná souvislost, zastává vědomě či nevědomě velká část čtenářů Bible. Mnozí by rádi odmítli apokalyptický diskurz, ne nutně tím, že by jej "svedli" na učedníky, ale tím, že v něm nevidí žádný možný význam pro nás. Mohli bychom ji tolerovat jako předpověď pádu Jeruzaléma v roce 70 n. l. nebo dokonce jako mylnou předpověď dramatické parousie, která se neuskutečnila, jak Ježíš očekával, v předepsaném rodě (Mk 13:30). Ježíš byl koneckonců produktem své omezené doby a rozhodně se musíme oprostit od hrubě naivního pohledu na svět, který prezentují apokalyptici.

Je férové položit si otázku, zda běžná antipatie k Markovu apokalyptickému diskurzu nevyplývá především z "osudové věci" v exegezi, že "neexistuje nic takového jako bádání bez předběžných domněnek". Čím emancipovanější si badatel myslí, že je, tím méně jím ve skutečnosti je."² Stejně jako v Baurově díle "celá jeho velká konstrukce ztroskotala"³ na jeho předpokladech, tak je možné, že odmítání apokalyptiky nejen v Mk 13, ale v Novém zákoně jako celku lze vysledovat "tlak evolucionistického materialismu a celého sekulárního myšlenkového klimatu,... tlak sekulární filozofie, která stojí za reinterpetací eschatologie v termínech existencialismu"⁴.

Přítomnost předsudků v hodnocení 13. kapitoly Marka se projevuje v mimořádných kontrastech, které vědecké zpracování této kapitoly přináší. C. H. Weisse

hovoří o "výroku zkonstruovaném z té nejuzavřenější a nejpověřivější víry v symbolické výroky fantastické knihy [Daniel], kterou nevědomost nebo domýšlivost přisuzuje proslulému starému prorokovi, a z té nejextravagantnější, napůl bláznivé představivosti".⁵ T.F. Glasson shrnuje Markovu apokalypsu jako "tento obraz pomýleného fanatika"⁶ a J. A. T. Robinson ji mírněji popisuje jako "druhotnou kompilaci odrážející očekávání rané církve".⁷ D. Schenkel naopak považuje Mk 13 za "nejpůsobivější a nejsilnější výrok, který Ježíš pronesl."⁸

Naším cílem je naznačit, že nepřátelská kritika Marka 13 pramení z hluboce zakořeněné antipatie vůči Ježíšově dobré zprávě o Božím království, které je samo o sobě zcela židovským a apokalyptickým konceptem, založeným na veledůležité knize Daniel a dalších starozákonních proroctvích, která se čtou jako předpověď posledních časů. Pokud Ježíšem hlásané evangelium vytrhneme z jeho apokalyptického prostředí, není o čem vyprávět. Marek 13 je přirozeným vyvrcholením vyprávění o tom, jak Mesiáš během svého krátkého působení v Palestině přemohl Satanovo království. Mesiášova práce však byla předběžná a přípravná. V souladu s tím, co předpověděli proroci, musí Mesiáš ještě triumfovat v obnovené zemi po období utrpení, které má předcházet konečnému rozuzlení konfliktu mezi mocnostmi zla a hrstkou věrných. Je ze své podstaty těžší uvěřit, že se Ježíš vrátí uprostřed scén slávy, aby vládl na zemi, než že se vrátil ze smrti, aby promluvil ke svým učedníkům? Proč by měla být Markova apokalyptická řeč považována za něco neuvěřitelného a hodného menší pozornosti a přijetí jako pravdivého než kázání na hoře?

¹ *Jésus-Christ et les Croyances Messianiques de son Temps*, Strasbourg: Treutel et Wurtz, 1864, 202-203.

² H. Riesenfeld, *The Gospel Tradition*, Oxford: University Press, 1970, 51.

³ Stephen Neill, *The Interpretation of the New Testament*, Oxford: University Press, London, 1966, 27.

⁴ A. L. Moore, *The Parousia in the New Testament*, Supplements to the N.T., Vol XIII, Leiden: E. J. Brill, 1966, 2.

⁵ *Die evangelische Geschichte kritisch and philosophisch bearbeitet*, 1838, citováno v Desmond Ford, *The Abomination of Desolation in Biblical Eschatology*, University Press of America, 1979, 8.

⁶ *His Appearing and His Kingdom, the Christian Hope in the Light of Its History*, London: Epworth Press, 1953, 3

⁷ *Jesus and His Coming*, London: SCM Press, 1957, 118-119.

⁸ *Das Charakterbild Jesu*, Wiesbaden, 1866, 183nn.

I. CHYBNÁ PŘEDPOVĚĎ?

G. R. Beasley-Murray dobře připomíná, že za celým sporem o eschatologii stála reakce na útoky agnostiků na Ježíše a že "řetězec emotivní reakce... působil v dějinách exegeze nepřetržitě a v určité míře přetrvává dodnes".⁹ Jádrem problému byl postřeh racionalistů 19. století, že Ježíš očekával návrat *bezprostředně* po zničení Jeruzaléma v roce 70 po Kr:

V této řeči [Mk 13] se nelze vyhnout uznání, pokud si ji neznetvoříme podle vlastních názorů, že Ježíš nejprve mluví o zničení Jeruzaléma a dále a až do konce o svém návratu a konci všech věcí a že *tyto dvě události dává do bezprostřední souvislosti*.¹⁰

Ve stejném duchu napsal David Schenkel:

Všechny pokusy popřít souvislost [mezi pádem Jeruzaléma a koncem věku] v apologetických zájmech jsou pouhou sofistikou a nezasluhuje si vyvrácení.¹¹

Stejně tak Colaniho námitka:

Ježíš v promluvách, které jsou mu připisovány, označuje, že se vrátí hned poté, co bude Jeruzalém zne-

svěcen. Mají-li slova, která jsou mu vkládána do úst, nějaký smysl, pak tento smysl mají; a pokud ho nemají, pak proto, že pro teology černá znamená bílou a bílá černou. Ale pro každého, kdo není sofista, se toto dilema staví kategoricky: buď se Ježíš mýlí, nebo tyto řeči nepocházejí od něj. Křesťanská církev se tomuto dilematu nemůže bez nelояality vyhnout.¹²

Výzva je jasná: Ježíš podle zprávy předpovídá konec věku v souvislosti s pádem Jeruzaléma. Jeho použití apokalyptického materiálu ho navíc řadí do tradičního židovského apokalypticismu. S těmito skutečnostmi musíme jako věřící pracovat. Jednoduše se neodvažujeme odmítnout tento materiál jako nehodný Ježíše. Jak napsal F. G. Burkitt:

Bez víry v příchod Dobré doby nechápu, jak vůbec můžeme být křesťany. Víra v příchod Dobré doby jako v nejdůležitější věc na světě a s ní spojená povinnost připravit sebe i své bližní na to, aby byli připraveni, jako první povinnost a výsada člověka - *to je základ evangelia*.¹³

II. KOŘENY 13. KAPITOLY MARKA V DANIELOVI

Není žádný důvod k rozpakům nad tím, že Ježíš používá apokalyptický materiál nebo že události týkající se Jeruzaléma propojuje s koncem věku, jakmile si uvědomíme, že eschatologická řeč je prostě souvislým výkladem knihy Daniel, zejména kapitol 7, 8, 9, 11 a 12, a rozjímáním nad nimi. A. C. Sundberg poznamenal, že

Daniel je jako jediný ze všech starozákonních knih citován [v Markovi] z každé kapitoly; pro Nový zákon jako celek má nejvyšší význam, což je důsledkem Danielova ohromného významu pro Marka. Nejen v synoptické apokalypse v Mk 13, ale také v jeho líčení Ježíšovy kariéry, začínajícím - stejně jako u Daniela - příběhy o zázracích a přecházejícím přes problematiku mučednictví (Mk 8:31nn) k osobním (Mk 9:2nn; srov. Dan 10) a kosmickým zjevením (Mk 13 = Dan

7:9), byl Marek Danielem a jeho vyobrazením Ježíšovy kariéry a záměru přímo ovlivněn.¹⁴

Markův dluh vůči Danielovi odráží Ježíšovo vlastní zaujetí apokalypsou, která poskytuje hlavní kategorie jeho učení: Boží království (Dan 2:44; 7:14), Syn člověka (Dan 7:13), kosmický konflikt (Dan 10), zjevení tajemství Božího záměru v dějinách (Dan 2:28, *raz* [tajemství] zjevené zasvěceným - Marek 4:11). Je zřejmé, že Ježíšovy myšlenkové vzorce, ba celý jeho pojmový rámec, vděčí za mnohé židovskému apokalyptickému pohledu na svět. Struktura celého novozákonního křesťanství je postavena na tomto výrazně židovském/starozákonním světonázoru. Chápat Ježíšovo poslání mimo jeho původní židovské prostředí znamená jednoduše změnit jeho poselství k nepoz-

⁹ *Jesus and the Future*, London: MacMillan & Co., 1954, 20-21.

¹⁰ *Life of Jesus*, Vol. III, 95, citováno Beasley-Murrayem v *Jesus and the Future*.

¹¹ *Das Charakterbild Jesu*, citováno Beasley-Murrayem v *Jesus and the Future*, 13, 14.

¹² T. Colani, *Croyances Messianiques*, 252.

¹³ *The Gospel History and Its Transmission*, Edinburgh: T & T Clark, 1906, 209-210.

¹⁴ On Testimonies, *Novum Testamentum*, 3, 1959, 272.

nání. Mylná snaha o to vede ke zmatku v eschatologii, ba dokonce v samotném evangeliu, který je charakteristický pro dějiny exegeze a je patrný všude v současném křesťanství.

Základem Ježíšova myšlení je, že Daniel poskytuje komplexní pohled na dějiny a že Bůh vede běh dějin k cíli, který určil - k nastolení Božího království na zemi ("pod celým nebem", Dan 7:27), které bude následovat po zničení nepřátelských sil soustředěných v konečném antikristu. Vyvolení se mohou těšit na zárnou budoucnost v novém věku Království, které bude zahájeno příchodem Syna člověka. Tento teleologický, lineární pohled na dějiny, tak protichůdný cyklickému pohledu, který se vyskytuje v helénismu, je základem Markovy apokalypsy i celého Ježíšova hlásání evangelia. Dějiny směřují k určitému *telosu*, k obnově všech věcí, kterou zaslíbili proroci (Sk 3,21). Vytrvalost věřících tváří v tvář nepřátelskému světu má smysl jen proto, že Bůh slíbil, že jejich věc ospravedlní tím, že zasáhne a pošle Mesiáše, aby otevřel Boží království a vzal je, aby s ním vládli (Mt 19:28; srov. 1 Kor 6:2; 2 Tim 2:12; Zj 2:26; 3:21; 5:10; 20:1-6).

Tento pohled na dějiny, který má své kořeny ve Starém zákoně a nikde jinde není tak zřetelný jako v Danielovi, očekává nárůst intenzity boje mezi Bohem a mocnostmi zla. S blížícím se koncem se budou množit falešní učitelé a konečná ohavnost zpusťování bude znamenat vrchol odpadnutí (Mk 13:14). Nakonec uprostřed vesmírných otřesů přijde Mesiáš ve slávě, aby zřídil své království (Mk 13:24-27; srov. Lk 21:31).

Není těžké si uvědomit, že právě toto téma je základem Markovy apokalypsy. Bude objevené poukázat na souvislosti mezi Mk 13 a Danielem (a také některými dalšími proroky ze Starého zákona), abychom ukázali, že Mk 13 je pečlivě vypracovaný "midraš" na dobře stanoveném základě, který poskytl Daniel.

Když Marek představuje apokalypsu, Petr, Jakub, Jan a Ondřej předkládají svou otázku: "(mellei tauta sunteleisthai panta?): "Řekni nám, kdy se to stane a jaké bude znamení, až se to všechno stane? Jak upo-

zorňuje Lars Hartman,¹⁵ otázka silně připomíná větu z Daniela 12:7. V této pasáži anděl odpovídá na Danielovu otázku, jak dlouho bude trvat, než nastane konec: "Až skončí roztržštění moci svatého lidu, bude to všechno dokonáno" (LXX, suntelestheisetai tauta panta). Marek a Ježíš, kterého zaznamenává, nepochybně brali vážně danielovský materiál, který byl dlouho považován za zjevení událostí konce času. V každé kapitole obsahující sen nebo zjevení je po mnoha konfliktech dosaženo konce a nastoleno Boží království. Zvláště zajímavá by byla činnost posledního "rohu" (kap. 7; 8), který vede válku se svatými a je ztotožňován se zlým "králem severu" z 11. kapitoly. Anděl vykladač hovoří o útocích na Boží lid, o usazení "ohavného pustošitele" v chrámu a o konečném vysvobození svatých (Dan 11:21-12:13).

Je důležité si uvědomit, že každý, kdo se zamyslel nad materiálem v Danielovi, uvidí, že jednotlivá vidění spojuje společné téma. Všechny se soustřeďují na jediný předmět; všechny se doplňují a tvoří souvislý celek; všechny mají stejný horizont. Lars Hartman¹⁶ poukazuje na to, co snadno postřehne každý studující Daniela, že poslední král jedná rouhavě a "mluví velká slova" proti Bohu (Dan 7; 8; 11). Zasahuje do chrámového kultu (kap. 7; 8; 9; 11) a pronásleduje vyvolený lid (kap. 7; 8; 9; 11). Bude nadpřirozeně zničen (kap. 2; 7; 8; 9; 11). Tato událost bude znamenat konec času a vzkříšení mrtvých (12:2). (Viz kap. 8; 9; 11; 12.) Poté se objeví Království. Hartman na to správně poukazuje:

... bylo by velmi nepřírozené, kdyby tyto perikopy, které spolu od počátku tak úzce souvisely, nebyly ve výkladu pohotově drženy pohromadě.¹⁷

Tento způsob spojování textů do složeného obrazu označuje za základní pravidlo rabínskému výkladu, a to jak halachického, tak hagadického.¹⁸

Z Daniela by Ježíš a jeho současníci dobře věděli, že ze čtvrté říše (Dan 2) se objeví bojovný vládce, který napadne Palestinu, bude pronásledovat věřící a svádět Boží lid k hroznému odpadnutí a jako Ohavnost zpusťování znesvětil chrám. Přesně stejná témata, rozpracovaná do dalších podrobností, se objevují v Mk 13.

¹⁵ *Prophecy Interpreted*, Conectiana Biblica, N.T. Series 1, Gleerup, Lund, Sweden, 1966, 145.

¹⁶ *Ibid.*, 146.

¹⁷ *Ibid.*, 146.

¹⁸ *Ibid.*, 146, pozn.p.č. 10.

Marek 13:7 mluví o válkách a pověstech o válkách. Souvislost s Danielem je zřejmá. Celá 11. kapitola knihy Daniel hovoří o válce mezi králem Severu a Jihu. V Danielovi 11:21 vykonává vládu poslední král Severu, "opovrženímhodný člověk", a od verše 25 bojuje se svým protivníkem, králem Jihu. Kromě toho Daniel 9:26 oznamuje, že "až do konce bude válka" - konec v tomto případě znamená konec 70 heptad neboli "týdnů" let určených k dokončení zpusťování a konečné obnově svatyně. Další ozvěny Daniela najdeme v Mk 13:7 - " tyto věci se musí stát". Jedná se

o jazyk předurčení v božském plánu, který nacházíme také v Danielovi 8:19: "Oznámím vám, co se stane" a v Danielovi 2:28: "co se stane". Markova věta "ale konec ještě nenastal" připomíná Daniela 11:27, kde se říká, že "konec teprve nastane v určený čas". "O slovech 'oupo to telos' v Mk 13:7 je třeba říci, že s touto větou velmi úzce souvisejí."¹⁹ Závislost zbytku Markovy apokalypsy na starozákonním materiálu lze prokázat výčtem zřejmějších souvislostí s Danielem a dalšími starozákonními pasážemi.

Marek

Na základě

13:5 "Nenechte se svést; mnozí řeknou: 'Já jsem [on].'
"
13:7 "Války a pověsti o válkách"

13:7 Národ proti národu
13:12 Vydání vrchnostem
13:13 Ten, kdo vydrží až do konce
13:14 "Ohavnost zpusťování"

13:19 Velké soužení

13:24 Zatmění slunce
13:26 Syn člověka se zjeví
13:27 Andělé shromažďují vyvolené

rouhání Babylonu v Iz 14:13; 47:8; srov. Dan. 7; 8; 11; 8:10 a násl., 25; 11:36
Sekvence rouhání a války v Dan. 7:20 a dále; Dan. 7: 21; 9:26; 8:23 a násl.; 11:25.
Iz 19:2 v souvislosti s Egyptem; srv. Král jihu, Dan. 11 Dan. 7:25 "vydán do jeho rukou"
Dan. 11:32, 35, vytrvalost až do konce
Dan. 9:27; 11:31; 12:11, ohavnost zpusťování v chrámu po dobu 1290 dní
Dan. 12:1, nebývalé soužení, po němž následuje vzkříšení, v. 2
Jahvův den, Joel 2:10; Izajáš 34:4
Dan. 7:13, 14; srov. Mk 14:62
Zach 2:10

III. PÁD CHRÁMU A KONEC VĚKU

Náš přehled nevyčerpává souvislosti mezi Mk 13 a Starým zákonem, ale postačuje k tomu, aby ukázal závislost Ježíšovy závěrečné řeči na dobře známých apokalyptických tématech. Není důvod pochybovat o tom, že novozákonní autoři sdíleli se svými současníky přesvědčení, že konec byl předpovězen Danielem, spolu s uceleným obrazem událostí, které vedly k dovršení. Parenetický prvek v Mk 13, jak ukázal Hartman, také není bez souvislosti s Danielem. Varování, abychom se nenechali svést (Mk 13:5), přirozeně vyplývá z Daniela 8:25, kde zlý tyran "kazí mnohé, zatímco jsou bezstarostní". Hifil *šachat* může znamenat "zničit v morálním nebo náboženském smyslu". Kromě toho je to jeho Istivost, která klame nepozorné, a jak upozorňuje Hartman.²⁰ hebrejské

mirmah (Istivost) je v LXX přeloženo jako *planei* (Př 14:8).

Pokud se s mnohými komentátory shodneme na tom, že základní perspektiva Marka 13 vychází z Daniela a že jeho pohled na budoucí vyvrcholení dějin je postaven na souhrnu apokalyptického materiálu ze SZ, je na místě se ptát, jak lze tuto řeč chápat jako předpověď budoucnosti. Na tomto místě je třeba připomenout základní námitku kritiků, že Ježíš viděl konec jako jediný komplex událostí zahrnující zničení Jeruzaléma. Protože není možné zavést dlouhou časovou prodlevu mezi popisem pádu Jeruzaléma a příchodem Syna člověka, jak se má problém nesplnění vyřešit? Poznamenáváme, že pokusy oddělit jeruzalémskou krizi od konce věku nemohou být úspěšné. V Mk 13

¹⁹ *Ibid.*, 149.

²⁰ *Ibid.*, 161

si někteří vybrali jako bod rozdělení verš 24, ale ten je zjevně svázán s předchozím veršem jasnou chronologickou vazbou "v oněch dnech, po onom soužení". Jiní se pokoušejí oddělit verš 20 od verše 19, ale ty jsou jasně spojeny odkazem na "ty dny". Stejně tak "potom" ve verši 21 nemůže neodkazovat na verše, které mu předcházejí.

Závažnost problému ukazuje Feuilletův exegetický zápas:

Alors en effet on se trouve réduit à cette alternative. Ou bien il faut soutenir que Jésus s'est trompé en faisant coïncider dans sa réponse les deux événements . . . ou bien il faut chercher dans le présent discours certains traits qui permettent de distinguer les deux événements et de montrer que le Christ ne les a pas confondus. Mais cette entreprise des commentateurs paraît une véritable gageure. Les documents qui nous rapporte son discours ne permettent de faire aucune discrimination nette entre les deux événements.²¹ [Pak tedy máme dvě možnosti. Buď musíme tvrdit, že se Ježíš ve své odpovědi mýlil, když tvrdil, že se obě události budou shodovat, nebo musíme hledat v řeči určité rysy, které nám umožní obě události rozlišit a ukázat, že je Kristus nezaměnil. Zdá se však, že tato snaha komentátorů naráží na nepřekonatelné obtíže. Dokumenty, které vyprávějí o Ježíšově řeči, neumožňují obě události jasně rozlišit."].

Feuilletův "désespoir de cause" je výsledkem dvou předpokladů, z nichž druhý musí být zpochybněn ve světle předchozího materiálu v Danielovi. **1.** Ježíš a učedníci, kteří se ho ptali, spojují pád Jeruzaléma s *parousií*. **2.** Pád Jeruzaléma, na který Ježíš odkazoval, byla událost z roku 70 n. l. Závěr vycházející z těchto předpokladů musí být, že Ježíš se mýlil ohledně svého návratu. Právě zjevná logika tohoto postoje přiměla Henryho Sedgwicka stát se agnostikem. Kristus předpověděl věci, které se nestaly.²² Problém se jen prohloubil Ježíšovým tvrzením, že "všechny tyto věci" se stanou v "této generaci" (Mk 13:30).

Protože nelze tvrdit, že Marek dává prostor pro jakékoli rozdělení obou krizí (1, výše), a protože chybný úsudek o době druhého příchodu by z Ježíše udělal

falešného proroka, Desmond Ford²³ tvrdí, že předpověď Marka 13 byla podmíněna určitými událostmi, stejně jako Jonášovo oznámení pádu Ninive záviselo na pokračujícím hříchu města (Jonáš 3:4, 10). Toto řešení je sice originální, ale sotva věrohodné. V Markovi 13 ani v jeho prameni v Danielovi není žádný náznak, že by k událostem za určitých okolností nemuselo dojít. Proroctví se čte jako přímá zpráva o tom, co se podle Božího plánu určitě musí stát.

Naše dilema má ještě jedno jednoduché řešení. Ježíš a učedníci skutečně očekávali, že *parousie* nastane bezprostředně po zpusťování Jeruzaléma,²⁴ ale *nejednalo se o dobu tísně Jeruzaléma v roce 70 n. l., nýbrž o dobu, která leží ještě v budoucnosti, těsně před parousií*. Nejenže naše Markova apokalypsa popisuje soužení Jeruzaléma *těsně před* příchodem Mesiáše, ale přesně to nacházíme také v Danielovi (11:21nn; 12). Stejnou skutečnost odráží i původní otázka učedníků. Ti v souvislosti s koncem očekávali zpusťování jeruzalémského chrámu (Mk 13:4; Mt 24:3).

Základ pro jedinou krizi, která se týká Jeruzaléma a *parousie*, je odvozen z mnoha pasáží ze Starého zákona i z jiných židovských apokalyps. Navíc Daniel 11, z něhož, jak jsme viděli, Marek 13 čerpá mnoho informací, výslovně omezuje časové rozpětí od objevení se poslední ohavnosti (Dan 11:31) do konce na dobu o něco delší než 3 ½ roku. V epilogu k vidění z 11. kapitoly v Danielovi 12:7, 11 je to uvedeno dvakrát. Tento text zní: "Od doby, kdy bude zrušena pravidelná oběť a postavena ohavnost zpusťování, uplyne 1290 dní." V tomto případě se jedná o 1290 dní. Podobně se v 7. verši píše, že apokalyptické drama na konci času bude dokončeno po "čase, časech a půl čase"²⁵.

Daniel 11:31 předpověděl, že se v Chrámu objeví ohavnost zpusťování jako důsledek činnosti zlého krále Severu. Markova významná gramatická anomálie - mužské přičestí, *esteikota* (13:14), modifikující střední rod ohavnosti - ukazuje, že ji považoval spíše za lidskou osobu než za neživou modlu. To samozřejmě uvádí jeho materiál do souladu s Pavlovým

²¹ "Le discours de Jésus sur la ruine du temple d'après Marc 13 et Luc 21, 5-36," *RB* (1948), 486-489.

²² *Jesus and the Future*, ix.

²³ *The Abomination of Desolation in Biblical Eschatology*, 75.

²⁴ Srov. Matoušův jasný chronologický přechod v Mt 24: 29: "hned po soužení oněch dnů."

²⁵ V Danielovi 4:25, 32 se "čas" zdá být ekvivalentem roku. (Srov. Zj 11:2, 3; 12:6, 14; 13:5).

popisem antikrista v chrámu (2 Tes 2:1-12) a s pozdějším propracovaným popisem posledního tyрана ve Zjevení (kap. 13 a 17). Zdrojem všech těchto novozá-

konních podání je kromě materiálu z Izajáše také kniha Daniel.

"TATO GENERACE"

Jestliže Ježíš podle dobře zavedeného schématu stanoveného Danielem očekával, že *parousia* bude následovat po zpusťování Jeruzaléma, jak je to s problematickou "generací", v níž se "všechny tyto věci" dokonají? Protože Ježíš dále říká, že ani Syn člověka nezná čas konce (Mk 13:32), bylo by velmi zvláštní, kdyby čas konce stanovil tak konkrétně v rámci doby života svých posluchačů. Mnohem pravděpodobnější je, že výraz *genea* bychom neměli číst jako období čtyřiceti nebo sedmdesáti let, ale jako ekvivalent slova "věk", zahrnující neregenerovanou společnost v její současné podobě v opozici vůči Bohu - to, co Pavel nazývá "nynějším zlým věkem" (*aion*), který bude trvat až do *parousie*.²⁶ Takový význam slova *genea* lze vysledovat v LXX, kde se pravidelně překládá hebrejské *dor* (věk). Ježíš na jiném místě staví do protikladu současnou "generaci" (*genea*) a éru, která bude zahájena jeho příchodem (Mk 8:38). Přínosné jsou poznámky C. E. B. Cranfielda:

V Mk 8:38 je "*genea*" pravděpodobně nejlépe chápáno ve významu "věk", "časový úsek", což je primární význam hebrejského "*dor*", slovo, které nejčastěji zastupuje v LXX, a možný význam "*genea*". Celá vazba "tato generace" je postavena do protikladu k "až přijde Syn člověka ve slávě svého Otce", a je tedy zhruba ekvivalentní k "v tomto čase" (10:30), který je postaven do protikladu k "v budoucím věku". Tímto časem je míněn čas před *parousií*.²⁷

Tento pravděpodobný význam slova *genea* potvrzuje i *Dictionary of Christ and the Gospels*:²⁸

Že slovo "*genea*" (v překladu "generace") skutečně vyjadřuje "současný věk světového období", je zřejmé z evangelii: Lukáš 16:8: "Synové tohoto věku jsou ve vztahu ke svému druhu ("*genea*") prozíravější než "synové světla". Mt 24:34: "Tato generace nepomine, dokud se to všechno nestane" a méně zřetelně Mt 23:36: "To všechno přijde na tuto generaci"; také lidé tohoto věku (Mt 12:39; 16:4; Mk 8:12; Lk 11:29).

Zlá "generace", která se provinila vražděním proroků, přesahovala hranice Ježíšových současníků (Mt 23:35, 36). Petr vyzývá křesťany, aby se zachránili nejen ze současné generace (Sk 2:40); a křesťané mají zářit uprostřed zkažené "generace" neboli zlé společnosti (Flp 2:15).²⁹

Můžeme se ptát, proč Ježíš na otázku o existujícím chrámu (Mk 13:2) odpověděl popisem pádu Jeruzaléma až po roce 70 n. l. Odpověď lze nalézt ve zvláštním židovském způsobu začlenění myšlenky dvou nebo více chrámů na stejném místě jako jednoho chrámu. V Aggeovi 2:3 tedy "*tento chrám* ve své dřívější slávě" není stávající stavba a "*tento dům*", který bude "naplněn slávou" (v. 7), bude zcela nová stavba. Druhá sláva "tohoto domu" (v. 9) zahrnuje zcela novou stavbu, neboť dům, který v té době stál, byl již dávno zničen. Tím, že vidíme blízkou a vzdálenou zkázu jako jedinou událost, můžeme rozpoznat, že zkáza v roce 70 n. l. předznamenává konečné eschatologické pohromy předpovězené Danielem. Je také možné, že Ježíš nevěděl, zda chrám existující v této době bude tím, jehož zničení bude znamenat konec věku. Co však na základě Daniela věděl, bylo, že chrám bude středem strašlivého odpadnutí těsně před jeho příchodem ve slávě. Ve své předpovědi, která se dosud nenaplnila, se tedy nemylil.

Zdá se, že to je uspokojivý způsob, jak vyřešit jinak nemožnou obtíž, kterou představuje Ježíšovo proroctví, jež v jediné katastrofě zahrnuje zničení jeruzalémského chrámu a *parousii*. Chronologické spojovací příslovce Markovy řeči (a paralely v Matoušově evangeliu, zejména 24:29, "ihned") jednoduše neumožňují vložit časovou propast mezi umístění ohavnosti v chrámu, neslýchané soužení a Kristův návrat. S něčím takovým nepočítá ani pramenný materiál v knize Daniel. Události z Daniela 11:31 a násl. Citované Markem v 13:14 mají dosáhnout svého završení v

²⁶ Gal. 1:4.

²⁷ *Cambridge Greek Testament Commentary on Mark*, Cambridge: University Press, 1972, 284

²⁸ Svazek I, 639, 640, čl. "*genea*."

²⁹ Viz také *Neue Testament Ludwiga Albrechta*, Brunnen-Verlag, 1957, s komentářem k Mt 24:34, kde vykládá *genea* jako *Weltzeit*.

rozmezí 1290 dní (Dan 12:7, 11), což je časový úsek končící vzkříšením mrtvých (Dan 12:2).

V. ZÁVĚR

Zdá se, že označení Marka 13 A. M. Hunterem jako "největšího problému evangelia"³⁰ je neoprávněné. Holscher možná odráží názor mnohých, když říká, že Marek 13 "postrádá jakýkoli specifický křesťanský prvek".³¹ Nepochopil však obrovský význam apokalyptiky pro celou křesťanskou zvěst. Dodává, že "celý Marek 13 vychází z Daniela", ale neuvědomuje si, že není o nic méně jádrem novozákonního křesťanství, protože má svůj původ v Danielovi.

"Problémem" není apokalypsa. Je jím "přijatá" představa o tom, co by Ježíš měl nebo neměl říkat. Nový zákon a Ježíš, kterého zobrazuje, je ve svých základních koncepcích skutečně nevyhnutelně a bez ostychu apokalyptický.³² Apokalyptická eschatologie není pouhým dodatkem k Novému zákonu. Je "samotným vláknem živého pramene."³³ Váhavost moderních komentátorů reagovat na Mk 13 s pochopením neodráží obtížnost materiálu, ale nesmysl, který jsme z židovského Ježíše udělali tím, že jsme se ho snažili domestikovat v naší západní kultuře, která je tak silně ovlivněna řeckým, nebiblickým způsobem myšlení. "Můžeme skutečně věřit, že Ježíš uvažoval o budoucnosti tímto bizarním, fantastickým způsobem?" ptá se C. F. D. Moule. "Opravdu očekával znamení a předzvěsti na obloze a náhlé ukončení dějin nějakou jedinou, okamžitou nadpřirozenou událostí?"³⁴

Odpověď zní: Proč ne? A proč bychom vzhledem ke špatnosti člověka a jeho potenciálu zničit sebe i zemi neměli očekávat právě takový soud, po němž bude následovat slíbené Království na zemi, které popisují všichni proroci i sám Ježíš?

Podle mnoha komentátorů, kteří se zřejmě brání novozákonnímu očekávání budoucí dějinné katastrofy, můžeme Ježíše zachránit před chybami jeho následovníků tvrzením, že původní, "čistě duchovní" pojetí Království bylo

deformováno a pozměněno kvůli nepochopení lidí, kteří byli prodchnuti apokalyptickým mesianismem. Pod apokalyptickým mesianismem a tradiční eschatologií zůstávala hlavní věcí živá zkušenost. Židovské barvy vybledly, ale Boží království zůstalo jako skutečnost dneška, zítřka a věčné budoucnosti, jako stav duše. Necítíme již potřebu toto království odívat do přesných materiálních a časových forem. Stačí nám, když si ho představíme na základě prodloužené zkušenosti, která již byla prožita.³⁵

Pokud tento názor převládá, byl historický Ježíš potlačen a lidská moudrost nahradila moudrost Mistra. Nejen těžké vysledovat proces, v němž se ztratil apokalyptický rámeček Nového zákona. Pod vlivem helénismu:

Společenský prvek křesťanské naděje, který má v Novém zákoně ústřední postavení, brzy zanikl, i když byl stále zachován jako součást křesťanského vyznání víry. Zájem se přesunul na osud jednotlivce po smrti a vize proměněného vesmíru, který bude dějištěm společenství odrážejícího věčný Boží záměr, byla bohužel zastřena. Zaměření na okamžik smrti, který ovlivňuje budoucnost jednotlivce, způsobilo slepotu vůči Božímu působení v dějinách a vůči kosmickým i sociálním aspektům vykoupění. Eschatologie se tak nezabývala nápravou všech věcí, ale individualistickou starostí o smrt, soud, nebe a peklo.³⁶

Obrys událostí předpovězených v Markovi 13 se řídí vzorem předpovědí, které byly dříve dány Danielovi. Ani Daniel, ani Ježíš nepředpokládali, že by krizi v Jeruzalémě dělilo od *parousie* tisíciletí. Když omezíme vpád nepřátelských sil do Jeruzaléma na událost v roce 70 n. l., vytvoříme problém nesplnění, protože Ježíš zjevně očekával, že jeho příchod v moci a slávě nastane v těsné souvislosti s objevením se ohavnosti zpusťování. Pokud se však budeme řídit chronologickými údaji Daniela 11,31 a dále, očekáváme konečný zásah do jeruzalémského chrámu, po němž bude následovat příchod Syna člověka. Pokusy vměst-

³⁰ *The Gospel According to St. Mark*, Torch Bible Commentaries, London: SCM Press, 1948, 122.

³¹ *Der Ursprung der Apokalypse Mark 13*, Th. B. I, XII, 193-202, citoval Desmond Ford v *Abomination*, 9.

³² Desmond Ford, *Abomination*, 308.

³³ H. R. Mackintosh, zdroj neudán, citoval Desmond Ford v *Abomination*, 308.

³⁴ *Gospel According to St. Mark*, Cambridge: University Press, 1965, 101, 102.

³⁵ George Berguer, *Some Aspects of the Life of Jesus from the Psychological and Psychoanalytical Point of View*, London: Williams and Norgate, 1923, 197, 199.

³⁶ Harold Roberts, *Jesus and the Kingdom of God*, London: Epworth Press, 1954, 111.

nat Markovu promluvu do již naplněných událostí se-
lhávají, protože *parousie* nenásledovala bezprostřed-
ně po útoku na Jeruzalém, jak předpověděli Ježíš a
Daniel. Faktem zůstává, že:

Je exegeticky jisté, že Ježíš mluvil o zničení Jeruzaléma
jako o události, která se měla odehrát bezprostředně
před jeho druhým příchodem.... Pokusy překroutit slo-
vo "bezprostředně" [Mt 24:29] z jeho správného vý-
znamu jsou v rozporu se zákony čistě objektivní exe-
geze.³⁷

Z toho vyplývá, že zničení Jeruzaléma, po němž ne-
bude bezprostředně následovat *parousie*, neodpovídá
Kristovu nástinu událostí. Můžeme tedy očekávat, že
těsně před příchodem Ježíše ve slávě dojde v Izraeli
ke konečné krizi.

Marek 13, čtený ve světle svého pozadí v knize Da-
niel, nám může pomoci obnovit vitální víru Nového
zákona před ničivou kritikou racionalismu 19. století,
který se snažil odstranit apokalyptické prvky z Ježí-
šova učení. Křesťanství Nového zákona lze pochopit
pouze v jeho vlastním prostředí: stávající řád, jakkoli
dlouho trvající, je předurčen k rozpadu uprostřed ne-
bývalých pohrom. Spolu s rozpadem tohoto systému
bude nastoleno Boží království, a to příchodem Syna
člověka. Vzhledem k *telosu* musí věřící trvat na etické
poslušnosti, kterou shrnuje láska inspirovaná Du-
chem.³⁸ Jejich nadějí je vstoupit do Království, které
očekává Marek 13. Ježíšovo učení se neodvažujeme
vytrhnout z jeho apokalyptického rámce. "Mimo toto
prostředí není žádný příběh, který by se dal vyprávět.
A je triumfem eschatologů, že tuto atmosféru obno-
vili."³⁹

---

³⁷ H.A.W. Meyer, *Critical and Exegetical Commentary on
the Gospel of Matthew*, New York: Funk and Wagnell,
1884, 430, 434.

³⁸ Taková etika jim rozhodně nemůže dovolit, aby se na-
vzájem zabíjeli. Neschopnost církví překročit národní záj-

my ukazuje na neschopnost mainstreamového odme-
siánštěného křesťanství naplnit radikální požadavky Krá-
lovství.

³⁹ F. R. Barry, *The Relevance of Christianity*, Nisbet & Co.,
London, 1931, 98.